

Latomaa S., N. Lilja & E. Luukka (toim.) 2017. Kielitietoisuus eriarvoistuvassa yhteiskunnassa – Language awareness in an increasingly unequal society. AFinLAN vuosikirja 2017. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja n:o 75. Jyväskylä. s. 133–160.

Kaarina Mononen¹ & Boglárka Straszer²

Helsingin yliopisto¹, Högskolan Dalarna²

Monikieliset ikääntyvät ihmiset ja monimuotoiset kielten repertuaarit: miten kielivalintoja ja suhdetta kieliin kuvataan kielellistä elämäkertaa valaisevassa haastattelussa?¹

The aim of this article is to examine the linguistic biographies of two elderly multilingual informants, Ingrian Finnish livari and Hungarian Finnish Miska. A semi-structured interview was carried out with these men concerning their use of different language resources in their everyday life and their relationship to different languages in the past and present. livari and Miska described their linguistic repertoires as diverse: in addition to Finnish, livari and Miska used Russian and Hungarian respectively on an everyday basis, along with different varieties of these languages. The concepts of multilingualism and mother tongue were discussed and both informants described themselves as multilingual with a fluid use of their linguistic repertoires, but despite their excellent knowledge and emotional connections to at least two of the named languages, they think that they have only one mother tongue; it is Finnish to livari and Hungarian to Miska. In addition, age seems to be a central dimension in their linguistic self-image.

Keywords: multilingualism, elderly people, language choice, language identity

Asiasanat: monikielisyys, ikääntyvät, kielivalinnat, kieli-identiteetti

¹ CIMO ja Jyväskylän yliopisto ovat tukeneet Boglárka Straszerin post doc -tutkimusvuotta 2013–2014, johon tämä tutkimus liittyy.

1 Johdanto

Tämän artikkelin keskiössä on kaksi monikielistä eläkeikäistä henkilöä, inkerinsuomalainen livari² ja suomenunkarilainen Miska.³ Tarkastelemme yksilön monikielisyyden kuvausta haastattelutilanteessa ja keskitymme erityisesti analysoimaan, kuinka elämän varrella tehtyjä kielivalintoja tulkitaan haastatteluhetkellä. Kiinnitämme huomiota myös siihen, miten haastateltavat ottavat oman ikänsä puheeksi kielenkäytöstä keskusteltaessa. Monikielisyytutkimuksessa vanhat ihmiset ovat olleet tutkimuksen kohteena varsin harvoin (ks. kuitenkin esim. de Bot & Makoni 2011; Mononen 2013; Plejert, Jansson & Yazdanpanah 2014; Straszer 2015), vaikka juuri heidän avullaan on mahdollista tarkastella yksilön kielivalintoja elämänkaaren aikana.

Tarkastelemme tutkimuksessamme inkerinsuomalaisen ja suomenunkarilaisen henkilön kielielämäkertaa. Inkerinsuomalaiset ovat Suomessa melko hyvin tunnettu ryhmä 1990-luvulla alkaneen paluumuuton myötä, ja Suomeen arvioidaan saapuneen kaikkiaan yli 30 000 inkerinsuomalaista (Sisäministeriö 2017). Inkerinsuomalaiset ovat etnisesti suomalaisia, jotka ovat muuttaneet nykyisen Pietarin ympärillä sijaitsevalle alueelle 1600-luvulta lähtien. Suomenkielisten kyläyhteisöjen aikana täällä niin kutsutulla Inkerinmaalla suomen kieli kukoisti monin paikoin, ja suomenkieliset yhteisöt olivat arkipäivää vielä Neuvostoliiton alkuvuosinakin. Sitten vainot ja hajaannus rajoittivat suomen kielen käyttömahdollisuuksia ja suomenkielisten osuus alkoi jyrkästi vähentyä. Silti on monia, jotka ovat säilyttäneet esi-isiansä kielen tai toisaalta opetelleet sen uudelleen olojen helpotuttua. Tässä artikkelissa haastateltava livari on esimerkki henkilöstä, joka on pitänyt yllä lapsuudessa oppimaansa suomea läpi vuosikymmenten (ks. inkerinsuomalaisten määrittelystä Mononen 2013: 6–11).

Nimityksellä suomenunkarilainen viittaamme Suomessa vakituisesti asuvaan unkarilaiseen. Unkarilaiset muodostavat Suomessa suhteellisen pienen ryhmän, jonka tunnetuimmat edustajat toimivat musiikki- tai muun kulttuurialan ammattilaisina, liike-elämässä sekä tutkimuksen ja julkishallinnon piirissä. Unkarilaisten ja suomalaisten välinen kanssakäyminen on alkanut jo reilut parisataa vuotta sitten kielisukulaisuudesta kummunneen laajan kulttuuriyhteistyön ansiosta. (Straszer 2009, 2010a, 2014.) Unkarilaisten lukumäärä Suomessa pysyi 1980-luvulle asti varsin pienenä, alle 150 hengessä, mutta muun maahanmuuton tavoin se on kasvanut huomattavasti 1990-luvulta lähtien ja erityisesti 2000-luvun puolivälissä (Straszer 2009, 2010b). Vuoden 2015 tilaston mukaan Suomessa asuu 2 811 unkarinkielistä, 1 968 Unkarin kansalaista ja 2 248 Unkarissa syntynyttä henkilöä (Tilastokeskus 2017; tilastoinnista ks. Straszer 2009, 2010b).

2 Tutkittavien nimet sekä tutkittavien puheessa esiintyvät nimet on muutettu.

3 Kiitämme nimettömiä arvioijia rakentavista ja hyödyllisistä kommentteista.

Kahden ryhmän yhtymäkohtana on se, että sekä inkeriläiset että unkarilaiset ovat tunnettuja yhteyksistään Suomeen. Inkerinsuomalaisilla oli tiiviit yhteydet Suomeen 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa. Neuvostoaika eristi heidät kulttuurisesti Suomesta, ja kansan hajaannus lisäsi etäännyttämisestä suomalaisuudesta ja suomen kielestä (ks. inkeriläisten historiasta esim. Sihvo 1991; Savijärvi 2003). Unkarilaiset puolestaan ovat tunnettuja suomalaisten sukukansana. Suhteita Suomeen on ollut moniin muihin kieli- ja maahanmuuttajaryhmiin verrattuna enemmän (ks. suomenunkarilaisista lisää Straszer 2009, 2010a, 2011a, 2011b).

Tarkastelemme tässä artikkelissa sitä, millainen kuva kahden maahanmuuttaja-taustaisen ikääntyvän henkilön monikielisydestä piirtyy haastatteluaineiston perusteella. Tutkimuskysymyksemme ovat seuraavat:

1. Miten haastateltavat kuvaavat kielivalintojaan elämänsä aikana, ja millaisia merkityksiä he antavat niille erityisesti identiteetin näkökulmasta?
2. Miten he kuvaavat suhdettaan äidinkieleensä, suomeen ja muihin kieliin?
3. Miten tutkittavien pitkä elämäkokemus mahdollisesti näkyy heidän haastattelupuheessaan?

Lähestymme monikielisyyttä kielisosiologisesta näkökulmasta: huomion kohteena on erityisesti kielten käyttö yhteiskunnassa yksilötasolla, ei niinkään kielellinen muoto. Olemme tietoisia siitä, että nykytutkimuksessa termiä *monikielisyys* pidetään ongelmallisena. Kieliä ei pitäisi nähdä laskettavissa olevina yksiköinä, sillä yksilön kielellisten resurssien välille ei voi vetää rajaa, vaan kielellisiä repertuaareja on pidettävä pikemminkin jatkumona (García & Wei 2014; Otheguy, García & Reid 2015; Torpsten, Reath Warren, Straszer, Lindahl, Siekkinen, Svensson, Rosén, Allard & Wedin 2016; Paulsrud, Rosén, Straszer & Wedin 2017). Kun kieli nähdään Pennycookin (2010) tapaan paikallisena resurssina ja käytänteenä, kielen rajojen häilyvyys ja tilanteisuus tulee näkyväksi. Tässä tutkimuksessa käytämme käsitettä *kielellinen repertuaari* ja tarkoitamme sillä yksilön erilaisia kielellisiä resursseja (ks. myös luku 2).

Pyrimme löytämään monikielisyden eri ulottuvuuksia kahden henkilön haastattelupuheessa ja pidämme lähtökohtanamme niitä tutkimuksia, joissa monikielisyyttä lähestytään tilanteisina, muuntuvina kielellisinä resursseina (esim. Pietikäinen, Dufva & Mäntylä 2010; Pietikäinen, Laihala-Kankainen, Huss & Salo 2011). Taustalla on Bakhtinin (1981: 263–264) näkemys kielen moniäänisyydestä: kieli on itsessään monikerroksinen ja heteroglossinen. Kaikki kielenkäyttö vaihtelee tilanteesta toiseen ja kantaa mukanaan jälkiä aiemmista kielenkäyttötilanteista (Bakhtin 1981: 293; myös esim. Dufva & Pietikäinen 2009, Blackledge & Creese 2014). Monikielisyys tulee tässä aineistossa esiin kahden muualta maahan muuttaneen kielenkäyttäjän äänellä, heidän yksilöllisen kielellisen

repertuaarinsa ja identiteettinsä kuvauksena. Kieliä ja kielenkäyttöä pohditaan myös haastattelijoiden esittämien kategorioiden valossa (ks. myös Pietikäinen ym. 2011).

Monikielisyuden ohella ikä on keskeinen tekijä tarkastelussamme. Ikään liittyvät nimitykset ovat ongelmallisia. Esimerkiksi *vanhus* koetaan stigmatisoiduksi sanaksi, joka liitetään muun muassa toimintakyvyn heikkenemiseen (Rahkonen & Mäkinen 2013; Saarenheimo, Pietilä, Maununaho, Tiihonen & Pohjolainen 2014: 34–37; 64–66; Mononen 2015). Tutkittavamme ovat monin tavoin eri lailla profiloituneita kuin esimerkiksi vanhainkodissa asuvat ihmiset, ja siksi vanhus käsitteensä saattaisi tässä olla harhaanjohtava. Käytämmekin haastateltavistamme nimitystä *ikäntyvä*.

2 Kielellinen identifikaatio kielellisten elämäkertahaastattelujen kautta

Kielten arvostus ja se, millaisia kieliä on mahdollista käyttää, vaihtelevat elämän aikana – tämä tulee kiteytetyksi esiin elämäkertahaastattelussa (Pietikäinen ym. 2011). Kun tarkastellaan yksilön elämänkaarta ajallisessa perspektiivissä, Blommaertin (2010) kuvaama resurssien arvon vaihtelu eri tilanteiden, ajankohdan ja paikan mukaan on erityisen kiinnostava ilmiö. Myös Pennycookin (2010) mukaan kieli resurssina on vahvasti kytköksissä yksilöön, yksilön kokemuksiin sekä paikkaan, joten kielellisten resurssien tutkimista ei voi erottaa yksilöstä ja hänen historiastaan. Kielellisten repertuaarien kuvaus kertoo kielellisistä investoinneista elämän aikana ja siitä, kuinka eri kielet ovat osa puhujien identiteettiä (Norton 2013). Blommaert ja Backus (2011: 22) kuvaavat repertuaaria indeksisenä elämäkertana, jonka tutkiminen tarkoittaa perehtymistä yksilöiden sosiaalisiin ja kulttuurisiin matkakuvauksiin (*social and cultural itineraries*): kuinka kielenkäyttäjät esimerkiksi ovat ohjailleet repertuaarejaan tai kuinka he ovat asemoineet itsensä erilaisiin sosiaalisiin yhteyksiin elämänsä aikana. Juuri tätä repertuaarien monilähtöisyyttä ja yksilöllisyyttä tarkastelemme tässä artikkelissa.

Kokemuksia kielivalinnoista sekä luodaan että vahvistetaan kertomuksin. Kertomuksien rakentumista ohjaa haastateltavan autobiografinen muisti (esim. Jepson Wigg 2011). Keskiössä ovat kertojan kokemukset, tuntemukset, asennoituminen ja kertomisen resurssit (esim. Webster & Mertova 2007; Ljung Egeland 2015). Sisällön ohella merkittävää on se, miten ja missä kontekstissa haastateltavat esittävät näkemyksiään; haastattelija ja haastateltava rakentavat merkityksiä yhdessä (Pavlenko 2007: 180; De Fina & Georgakopoulou 2012: 96; Lilja 2012: 131). Nykyinen suuntaus onkin ollut entistä enemmän sen analysoinnissa, miten yksilöt esittävät elämäntarinansa vuorovaikutuksessa (Block 2010: 339). On huomattava, että lyhyessä haastattelussa tavoitetaan vain pieni osa haastateltavan kielenkäytöstä, ja se, mitä nousee esiin, on suhteutettava tä-

hän. Esiin voivat nousta itselle erityisen tärkeit, usein toistetut faktat tai sitten se, minkä haastateltava arvelee olevan tässä kontekstissa toivottavaa (ks. myös Busch 2006: 14). Olennaista on siis pitää mielessä elämäkerran tilanteisuus ja dialogisuus.

Suhtautuminen kieliin liittyy kulloinkin rakentuvaan identiteettiin; mikrotasolla näemme kieli-identiteetin tilanteisena (De Fina & Georgakopoulou 2012: 166–167) ja hybridisenä (Heller 2007). Dialogisessa näkemyksessä erotetaan erilaisia identiteetin tasoja: toisaalta pysyvämpiä, koska ne nojaavat historialliseen kontekstiin, toisaalta dynaamisia ja moniäänisiä (ks. Pöyhönen & Dufva 2007: 163). Kun tarkastellaan kielenkäyttöön liittyvää suhtautumista identiteetin näkökulmasta, joudutaan liikkumaan kielellisten ilmausten analyysistä laajempiin sosiaalisiin identiteetteihin (Block 2010: 342). Lähtökohtana on, että yksilö neuvottelee identiteetistään koko elämänsä ajan, jolloin oman asemoinnin muuttumisen myötä myös itserepresentaatio muuttuu (Pavlenko & Blackledge 2004: 20; ks. myös De Fina 2015: 352). Vähemmistöissä identiteetti korostuu, ja tämän huomaavat yleensä maahanmuuttajat, jotka joutuvat perustelemaan ja pohtimaan kielivalintojaan toisella tavalla kuin enemmistö. Esimerkiksi inkerinsuomalaisten identiteetti oli murroksessa karkotusajan jälkeen, kun suomenkieliset yhteisöt olivat hajallaan. Suomenkielisestä identiteetistä tuli uhanalainen (ks. Mononen 2013: 96). Aiemmin suomenkielinen identiteetti inkerinsuomalaisilla oli oletettu (*assumed*) ja kyseenalaistamaton (vrt. Pavlenko & Blackledge 2004: 19). Suomenunkarilaisilla taas suomenkielinen identiteetti legitimoituu vasta toisen polven edustajien haastattelupuheessa (ks. Straszer 2010b).

3 Haastatteluaineisto ja aineiston analysointi

Artikkeli perustuu kahden Suomessa vuosina 2013 ja 2016 kootun haastatteluaineiston vertailuun. Suomenunkarilaista informanttia koskeva aineisto on osa Straszerin post doc -aineistoa, jonka tekijä on kerännyt syksyllä 2013. Post doc -tutkimuksen kohteena on ollut ikääntyvien suomen- ja ruotsinunkarilaisten kieli-identiteetin tutkiminen (ks. myös Straszer 2015). Inkerinsuomalaista informanttia koskevan aineiston on kerännyt Mononen käsillä olevaa tutkimusta varten keväällä 2016 käyttäen Straszerin laatimaa haastattelurunkoa suomeksi (ks. liite 2). Straszerin aineistossa oli yhteensä kolme suomenunkarilaisen haastattelua, Mononen taas haastatteli kolmea Suomessa asuvaa inkerinsuomalaista. Haastatellut kuusi henkilöä olivat 59–77-vuotiaita. Tässä artikkelissa tarkastelemme kummastakin aineistosta yhtä haastattelua: suomenunkarilaisen Miskan ja inkerinsuomalaisen livarin haastattelua. livarin valitsimme tämän artikkelin tarkasteluun siksi, että hän hallitsee suomen erinomaisesti verrattuna muihin aineiston inkerinsuomalaisiin, ja näin hänen kertomansa oli helpommin vertailtavissa Miskan kertoman

kanssa. Molemmilla haastattelukieli oli ensimmäisenä lapsuudessa opittu kieli, livarilla suomi ja Miskalla unkari. Nämä kielet ovat myös haastattelijoiden ensimmäisinä oppimia kieliä.

Haastattelut tehtiin haastateltavien luona, ja ne etenivät vapaasti ja väljästi kysymysrunkoa noudatellen (ks. liite 2). Kysymykset antoivat siis suuntaa käsitellyille aihepiireille, mutta niitä ei useinkaan toistettu sellaisenaan. Kysymykset koskivat haastateltavan henkilöhistoriaa, kielivalintoja lapsuudessa ja myöhemmin, suhdetta eri kieliin sekä käsityksiä monikielisyydestä ja äidinkielestä. Huomio oli erityisesti kielten tilanteisessa käytössä (ks. esim. kysymys 3.1: *Missä tilanteissa ja kenen kanssa puhutte suomea?*), ja kysymyksiä tarkennettiin eri konteksteihin sopiviksi (esim. kysymys 6.1: *Missä tilanteissa ja kenen kanssa puhutte suomea käydessänne Venäjällä/Unkarissa?*). Lisäksi kysyttiin suhtautumisesta kieliin, etenkin äidinkielen (esim. kysymys 2.1: *Voiko ihmisellä olla useita äidinkieliä?*). Kysymyksillä tähdättiin haastateltavien kielivalintojen selvittämiseen. Haastattelujen analyysin kautta hahmottui haastateltavien kielellinen elämäkerta. Aikaisemmissa kielellistä elämäkerta kartoittavissa tutkimuksissa (esim. Lindgren 2000; Pietikäinen ym. 2011) haastattelu on ollut yksi keskeinen, joskaan ei ainut väline koota tietoa. Kielellisten elämäkertojen kautta on selvitetty muun muassa yksilön eri kielten omaksumista, käyttöä ja mahdollista hylkäämistä (Pavlenko 2007: 165).

Vaikka haastattelumme olivat lähtökohtaisesti samantapaisia ja tähtäsivät samaan, merkillä pantavaa on se, kuinka haastateltavien persoonallisuus vaikutti haastattelun kulkuun. Oli luonnollista, että haastateltavat esittivät tapauksia elämänsä varrelta, mutta kertomusten laajuus vaihteli heillä selvästi (ks. Slembrouk 2015: 241). livarin vastauksista kehittyi aina uusia tarinoita, jotka polveilivat teeman ympärillä. Miska puolestaan vastasi tiiviimmin ja orientoitui tiukemmin haastateltavan rooliin: hän odotti haastattelijan esittävän kysymyksiä ja yritti keskittyä vastaamaan niihin suuremmin. Vastaajien erilaisuus näkyi käytännössä myös haastattelujen kestossa, sillä Miskan haastattelu kesti tunnin ja livarin noin kaksi tuntia.

Haastattelut on litteroitu karkeasti, ja osa haastattelijan minimipalautteista on jätetty merkitsemättä. Huomio ei ole keskustelun sekventiaalisessa analyysissa vaan haastattelun sisällössä. Merkintätavat on avattu liitteessä 1. Litteroidut haastattelut on analysoitu laadullisen sisällönanalyysin keinoin. Litterointeja on käyty läpi ja teemoja on ryhmitelty aihepiireittäin. Analysoimme poimimiamme kielivalintoja havainnollistavia teemoja kielellisen identifikaation näkökulmasta (Rampton 1995; Pavlenko & Blackledge 2004; Norton 2013), ja kiinnitämme huomiota myös haastateltaviemme iän merkitystä esiin tuoviin pohdintoihin.

4 Arjen kielenkäyttöä: kielivalinnat elämänkaaren valossa

Seuraavaksi tarkastelemme vertaillen haastateltujen kielellisiä vaiheita ja kielellistä identiteettiä, joka tulee näkyviin livarin ja Miskan kielellistä elämäkertaa valaisevassa haastattelupuheessa. Alla esitettävät katkelmat muodostavat analyysin ytimen, ja ne havainnollistavat, miten tutkittavat kertovat kielivalinnoistaan ja suhteestaan eri kieliin. Myös tutkittavien taustatiedot nojaavat heidän omaan kertomaansa.

4.1 Tutkittavien kielelliset vaiheet: yhtäläisyyksiä ja eroja

livari on syntynyt suomenkieliseen perheeseen Inkerinmaalla vuonna 1941. Täysin venäjänkieliseen kouluun mennessään hän ei osannut lainkaan venäjää, mutta oppi valtakie- len nopeasti. livari kertookin oppineensa venäjän kielen niin hyvin, että pärjäsi kaikkia muita paremmin esimerkiksi sanelutehtävissä. Sodan aikana hän oli perheensä kanssa Suomessa, sittemmin Virossa, jossa oppi myös viroa, Karjalassa ja lopulta taas Inkerissä Pietarin alueella. Suomi säilyi livarin kotikielenä läpi elämän, joten hän on kasvanut lapsuudesta lähtien näiden kahden kielen vahvaksi osaajaksi ja osaa muitakin kieliä. livari on ollut mukana inkerinsuomalaisten toiminnassa ja suhteiden luomisessa Suomeen, ja hän on toiminut aktiivisesti myös suomenkielisten kirjallisten julkaisujen parissa. livari on asunut Suomessa 21 vuotta, vuodesta 1995. livarilla on Suomeen muuttaneita sukulaisia, joiden kanssa hän on tiiviisti yhteydessä. Hän osallistuu edelleen yhdistystoi- mintaan, joskaan ei yhtä aktiivisesti kuin ennen, ja hän toikin esiin tietoisuutensa ajan rajallisuudesta: aktiviteetteja pitää rajata, jotta ehtisi kirjoittaa vielä muistelmat.

Miska on syntynyt Unkarissa vuonna 1948 ja kasvanut unkarinkielisessä perhees- sä, jossa isä on transilvaniaalaistaustainen. Miska muutti pääkaupunkiseudulle vuonna 1974 ihastuttuaan äitinsä suomalaisen kirjeenvaihtokaverin sisaren tyttäreeseen. Suomen kieltä Miska alkoi opiskella ensin työväenopistossa. Hän käytti suomenkielisiä lehtiä ja sanakirjaa ahkerasti oppiakseen kieltä mahdollisimman nopeasti. Miska saavutti riittä- vän kielitaidon puolessatoista vuodessa ja sai töitä suomalaisesta yrityksestä. Avioidut- tuaan Miska ja hänen suomenkielinen vaimonsa saivat kolme lasta, ja perheessä on käy- tetty unkaria ja suomea rinnakkain.

Haastateltavia verrattaessa keskeiseksi eroksi nousee se, että livarin tausta on suomenkielinen: hänen lapsuutensa kieli oli suomi, ja venäjän hän oppi vasta koulussa. Tässä suhteessa tutkittavat eroavat toisistaan jo lähtökohtaisesti, sillä Miska sai ensikon- taktin suomen kieleen vasta nuorena aikuisena. Syntyperäisyys ja suomen kielen asema haastateltavien elämässä tulevat esiin lähinnä identiteetin ja äidinkielen määrittelyssä:

äidinkieli määräytyy heidän mielissään pitkälti syntyperän mukaan. Kerromme tästä lisää luvussa 4.2.

Myös haastateltavien muuttohistoria on erilainen. Miska muutti Suomeen avioliiton vuoksi 26-vuotiaana nuorena aikuisena, livari puolestaan 54-vuotiaana. Miska edustaa maahanmuuttajaa, joka tiettyssä elämänvaiheessa muutti asuinmaata kerralla ja siirtyi näin toiseen kielelliseen ympäristöön. Tällaisille muuttajille keskeisiä kysymyksiä ovat lähtömaan kielen ylläpitäminen ja uuden omaksuminen (ks. myös Pavlenko 2011: 5). Livarin tausta on yhteiskunnallisten muutosten vuoksi mutkikkaampi. Inkerinsuomalaisena paluumuuttajana hän oli Suomeen muuttaessaan jälleen varhaislapsuutensa kielen ympäröimä, vaikka kielenkäyttö ja olosuhteet olivatkin varsin toisenlaisia kuin ennen. Livarilla oli tiiviit kontaktit eri tahoihin Suomessa jo ennen muuttoa, ja hän oli vierailut Suomessa useasti, mikä oli mahdollista Venäjän maantieteellisen läheisyyden ja maan uusien yhteiskunnallisten olojen ansiosta. Koska livarilla oli ollut jo pitkään suomalaiskontakteja, muuttovuosi ei ollut hänelle niin suuri muutos kuin Miskalle, vaikka se olikin eräänlainen merkkipaalu.

Molemmille muutto tarkoitti siirtymää suomenkieliseen yhteiskuntaan, Miskalle myös siirtymistä suomalaiseen työelämään. Koska Miskalla on kotiympäristössään ollut unkarin lisäksi suomi käytössä ja koska hän on työelämässä toiminut vain suomen kielellä, hänelle on kehittynyt läheinen suhde suomeen. Myös haastateltavien kontaktit lähtömaahan ovat erilaiset: livarilla on paluumuuton myötä paljon entisen Inkerinmaan kontakteja Suomessa, mutta edelleen myös Venäjällä, kun taas Miskan suku on omia lapsia ja lastenlapsia lukuun ottamatta Unkarissa. Toisaalta Miska on matkustanut usein Unkariin ja muutenkin pitänyt yhteyttä entiseen kotimaahansa kuten livarikin. Miska on kuitenkin asunut Suomessa valtaosan elämästään, ja välimatkankin vuoksi yhteydet lähtömaahan ovat muotoutuneet erilaisiksi kuin livarilla.

Yhteisiä kielellisiä resursseja haastatelluilla on suomen ohella myös venäjä, jonka oppiminen oli pakollista molemmille. Miskan ei ole kuitenkaan tarvinnut opiskella venäjää kovinkaan syvällisesti, eikä kielellä ollut unkarilaisessa yhteiskunnassa yhtä merkittävää roolia kuin Venäjällä ja entisellä Inkerinmaalla. Livarille puolestaan venäjämästä muodostui keskeinen arjen kommunikointiväline, jota ilman hän ei olisi tullut toimeen.

4.2 Suhde äidinkieleen: määrittelyä ja identifioitumista

Äidinkieli on käsitteenä vaikeasti määriteltävissä, mutta lähtökohtanamme on Skutnabb-Kankaan jaottelu (1981: 83–96), jonka mukaan yksi seuraavista kriteereistä voi toimia yksilön äidinkielen määrittelyn taustalla: alkuperä (missä iässä kielen oppiminen on aloitettu), kompetenssi (millä tasolla kyseistä kieltä osataan), funktio (milloin ja missä yhteyksissä kieltä käytetään) ja identifikaatio (minkälainen on yksilön suhde kieleen). Äi-

dinkielen määrittelyn kannalta kaikkein mielenkiintoisimmaksi nousee viimeisenä mainittu kriteeri, identifikaatio, johon sisältyy kielenkäyttäjän oman käsityksen ohella myös toisten näkökulma. Siihen, minkäkieliseksi yksilö identifioidaan, liittyy usein kysymys riittävästä tai sopivasta kielitaidosta (ks. esim. Pietikäinen ym. 2011), kun taas yksilön oma identifioituminen voi perustua tunteisiin ja omakohtaisiin kokemuksiin kielestä ja sen edustamasta kulttuurista sekä erilaisista lapsuuden aikaisista elämyksistä (Straszer 2011b). Kielenkäyttäjien äidinkielen määrittely heijastelee usein yksikielisyysideologiaa, joka ei istu hyvin nykytodellisuuteen (esim. Lehtonen 2015: 310).

Haastateltavamme saivat ottaa kantaa siihen, mikä kieli on tai mitkä kielet ovat heidän äidinkieltensä. *livari* toteaa suomen olevan ”ilman muuta” hänen äidinkieltensä. *Miska* taas ilman epäröintiä nimeää unkarin äidinkielekseen, mutta haastattelun edetessä hän esitti myös ajatuksia, joiden mukaan suomen kielikin on hänen kielirepertuaarissaan jo lähes rinnastettavissa äidinkieleen. Ensinnäkin voidaan todeta syntyperän merkitys identifioitumisessa: *Miskalle* itsestään selvä äidinkieli on unkarin ja *livarille* suomi (vrt. *Lilja* 2012: 133–135). Toiseksi huomataan kuitenkin, että *Miskalle* pelkkä syntyperä ei näytäkään olevan ainut kriteeri, ja siten käsitys ensimmäisenä opitun kielen yksinomaisesta asemasta äidinkielenä kyseenalaistuu. Merkittäviksi tekijöiksi nousevat ikä ja kielitaito. Näkökulma tulee esiin puhuttaessa siitä, voiko ihmisellä olla useita äidinkieliä. *Miska* kuvailee ajatuksiaan seuraavalla tavalla⁴:

- (1) *Boglárka*: mitä mieltä olet voiko yksilöllä olla kaksi äidinkieltä
Miska: tota oikeastaan jo tämänikäisenä voin sanoa että melkein voi.
Boglárka: mm
Miska: melkein voi.
Boglárka: ajatteletko siis niin että suomikin on sinun äidinkielesi
Miska: kyllä kyllä. melkein niin, melkein niin.
Boglárka: melkein (.) mistä se riippuu
Miska: no että esimerkiksi murteella sellaista että mm joskus kun mieleni tekee silloin minä puhun savoa.
Boglárka: mm.
Miska: sellaisia sanontoja ja sellaista,
Boglárka: joo.
Miska: Turun murretta en osaa, en osaa Tampereen murrettakaan, koska he puhuvat tällai eellä⁵ siis tamperelaisittain puhuvat
Boglárka: oletko sitä mieltä että äidinkieleen liittyy että yksilö osaa myös kaikkia murteita

4 *Miskan* haastattelu on tehty unkarin kielellä, ja unkarinkieliset litteraatit ovat liitteenä (liite 3). Artikkelissa esitetään tilasyistä vain suomenkieliset käännökset.

5 Kyseessä on siis *Miskan* käsitys siitä, että Tampereen murteessa käytetään paljon e-äännettä.

Miska: melkein, melkein. no Unkarissa aina käytin Szögedin murretta, Alföldin murretta, Szögedin, Hódmezővásárhelyin öötä⁶, Dúnántúlin- [LUETTELEE ERILAISIA MURREALUEITA UNKARISSA]

Miska on siis taipuvainen ajattelemaan, että äidinkielen osaamiseen kuuluu lähes kaikkien kielen murteiden tuntemus ja hallinta. Hänen repertuaarissaan unkarin kieli äidinkielenä erottuu muista hänen osaamistaan kielistä kaikkien sävyjen ja vivahteiden tuntemisessa. Hänen mukaansa vain unkarin kielellä voi ilmaista asioita niin sanotusti oikein, ja toisella kielellä asioista voi kertoa hänen sanojaan käyttäen vain *leegyszerűsítve* ('yksinkertaistaen'). Miskalle aikuisena opittu suomi on kuitenkin melkein äidinkieli sen perusteella, miten hyvin hän hallitsee kielen, ja todennäköisesti tällainen kielitaito ei olisi syntynyt ilman pitkää asuinhistoriaa Suomessa. Miska antaa ymmärtää, että jos hänen suomen kielen taitonsa kattaisi kielen kaikki varieteetit, suomi voisi olla hänelle toinen äidinkieli. Tavoite on selvästi mahdoton, mutta se osoittaa, että hän pitää kielen osaamista vahvana kriteerinä äidinkielelle. Käsitys saattaa heijastella ympäröivän yhteiskunnan varsin vaativia ja kategorisia normeja: poikkeamia yksikielisen puhujan standardista ei sallita (ks. Jørgensen 2008: 163, 168). Miskan asettamat tavoitteet ylittävät kuitenkin kaikkien kielenpuhujien osaamisen – eihän kukaan hallitse äidinkieltänsä kaikkia varieteetteja.

Lisäksi perustellessaan kahden äidinkielen mahdollisuutta Miska viittaa ikäänsä käyttäen ilmaisua *má ilyen idős koromban elmondhatom hogy majdnem lehet* ('jo tämän ikäisenä voin sanoa, että melkein voi'). Huomautus voidaan tulkita viittauksena elämänkokemukseen ja kokemuksiin kielistä. Kyse ei siis ole kuitenkaan äidinkielen vaihtumisesta, vaan äidinkielen mahdollisesta lisääntymisestä kahteen.

Ivარი puolestaan on sitä mieltä, ettei ihmisellä voi olla kahta äidinkieltä. Hän ei myöskään pidä venäjää äidinkielenään, vaikka hän toteaa venäjän olleen hänelle aina vahvempi kieli (vrt. Mononen & Pöyhönen 2013: 91–98). Näin sanoessaan hän ei ota huomioon aivan varhaislapsuuttaan, joka oli suomenkielinen. Molemmilla miehillä erityisen kiinnostava on heidän kokemansa muutos ensimmäisenä opitun kielen maiseudessa ja se, kuinka monikielinen elämänhistoria monipuolistaa ja syventää äidinkielen merkityksiä. Tunnetason identifioituminen ensimmäisenä opittuun kieleen äidinkielenä on kuitenkin pysynyt. Myös alkuperäkriteeri aktivoituu informanttien puheessa.

Esimerkissä 2 havainnollistuu Ivarin kokemus siitä, kuinka suomen kielellä on ollut erityinen asema hänen elämässään lapsuudesta lähtien. Ivari kuvaa sitä, miten tuttavien radiosta kuultu suomi teki vaikutuksen kauneudellaan ja miten pieni poika tuolloin päätti olla unohtamatta suomen kieltä koskaan.

6 Szegedin ja Hódmezővásárhelyin seuduilla puhutaan paljon käyttäen ö:tä unkarilaisen e-äänteen sijaan: esimerkiksi Szeged-nimisen kaupungin nimi on *Szöged* paikkakunnan murteella sanottuna.

- (2) Kaarina: mut. nii, onko se tunne kieliä tai suomen kieltä kohtaan muuttunut vuosien aikana vai onko se ollu aina semmone, tai niin ku,
 livari: mä siellä kirjoitin sinulle että miten se oli sitä vii- viisikymmentä tai viisikymmentä yksi ku ne [R]:t ostivat sen radion. ja sieltä (-) se ohjelma. hyvänen aika.
 Kaarina: nii se oli nii.
 livari: mulla kuule tää selkäranka se ihan niät oii, onpa kaunis kieli, ja minä kaikki ymmärrän.
 Kaarina: nii. vielä. [NAURAEN]
 livari: se, se oli sokki sellanen että, ja ihan et usko pois mä sillon itselles pikkupoika mä olin vaan eei, tätä kieltä mä en koskaan unohda.
 Kaarina: mm mm
 livari: ja sitten tuota se radiokin ku äitin radiokin oli aina mukana ja mä aina kuuntelin tätä näitä urheiluselostuksia.
 Kaarina: joo
 livari: tietenkin se oli voi sanoa ihan, melkein sataprosenttisesti kirjakieltä, koska ei siellä käytetä mitään dialektista mutta Pekka Tiilikainen, Paavo Noponen, ne on mun opettajat. suomen kielen opettajat.

livari kuvailee radion kuuntelua pikkupoikana ja sen aiheuttamaa tunnetta kehossaan: *mulla kuule tää selkäranka se ihan niät oii, onpa kaunis kieli*. Kuvaus ei ole monisanainen, mutta alleviivaa elämystä muun muassa huudahdussanalla *oii*. Kuvaus jatkuu sisältäen vahvaa tunnetta kuvaavan ilmauksen *sokki*: suomen kielen kuuleminen radiosta ja kaiken ymmärtäminen oli suorastaan sokki, elämys, joka syöpyi mieleen. Tarina on vastaus haastattelijan kysymykseen siitä, onko tunne kieliä tai suomen kieltä kohtaan muuttunut. Tämä nykypäivänä esitetty kertomus nostaa huomion kohteeksi lapsuudessa tehdyn päätöksen olla unohtamatta suomen kieltä: nyt vanhana tarinalla on erityistä arvoa, sillä sen kautta haastateltava myös tuo esiin pysyvyyden ja elinikäisen suhteen äidin kieleensä. Sen voi nähdä osoittavan vahvaa identifioitumista suomen kieleen. livari jatkaa kuvaustaan esimerkissä 2 kertomalla, kuinka myöhemmin radion kuuntelu ylläpiti hänen suomen taitojaan ja vahvisti kirjakielen hallintaa. Puhe radioselostajista suomen kielen opettajina antaa viitteitä siitä, että suhde suomen kieleen on ollut osittain myös tietoinen valinta eikä äidinkielen hallinta ole tullut itsestään.

Suomi onkin säilynyt livarin elämässä tärkeänä ulkoisista oloista huolimatta. Yhteiskunnassa suomen kielen hyöty ja arvo on vaihdellut elämän kuluessa selvästi, mutta painostus sai jopa vastakkaisen reaktion aikaan: opettajan uhkaillessa ja yrittäessä kieltää suomen puhumisen koulussa oppilaat innostuivat kielestään entistä enemmän.

4.3 Ajatuksia suomen kielen käytöstä

Molemmat haastatellut hallitsevat suomen kielen erinomaisesti, mutta he kertovat myös tilanteista, joissa he ovat kokeneet jotenkin erottuneensa muista suomenkielisis-

tä. livari kuvailee suomenkielistä kirjallista toimintaansa ja toteaa, että joskus erilainen sävy muihin kielenkäyttäjiin verrattuna on havaittavissa. Yhtä lailla omassa puheessaan livari kuvaa erilaisuutta, johon tuntematon henkilö saattaa kiinnittää huomiota. Hän siis kuvaa toisten tekemää asemointia: erilaisuus näkyy suhteessa nykyiseen kieliympäristöön ja on tietyllä lailla osa hänen kielellistä identiteettiään (vrt. Norton 2013: 164–166).

- (3) livari: silloin ku tuota näitä sanomalehtiä tein ja annoin tietenkin luettavaksi suomalaiselle. kuule, ihan hyvä suomen kieli mutta siellä, mikä lie sävy on sellainen outo tuota [NAURAA] ni se- jos ruppeet lukemaan ni huomaat.
- Kaarina: nii.
- livari: ja sama juttu oli vähän puheessakin.
- Kaarina: aija.
- livari: koska, joskus ihan automaattisesti kuitenkin tulee se murrekana.
- Kaarina: mm
- livari: ni tässä pääkaupunkiseudulla, yleensä, ni ka- (.) kyl sää puhut hyvin suomea mutta kuule, jos ihan tuntematonki henkilö joskus puhutaan, (.) kuule, mistä päin sä olet kotoisin. oletko Karjalasta vai. joskus Virossa, joskus jopa Ruotsista tuota. Mä sanon ei mä olen [N]:stä.

Miska puolestaan mainitsee erottumisensa syynä sen, että hän saattaa joskus puhua suomea kirjakielisesti, tai kuten hän unkariksi ilmaisee: *irodalmibban* ('enemmän käänteellisesti'). Tähän voi olla syynä kirjakielen kuviteltu prestiisi. Sekä Unkarissa että Venäjällä kirjakielen asema on erilainen kuin Suomessa, jossa kirjakielinen puhetapa on tunnusmerkistä ja herättää huomiota. Myös livari kuvaa käyttävänsä kirjakieltä, kuten seuraavasta esimerkistä 4 käy ilmi. Hän korostaa erityisesti sitä, että kykenee vaihtamaan tapaansa puhua: sisarusten kanssa on luontevaa käyttää murretta, mutta kirjakieli on hänellä yhtä lailla hallussa ja otettavissa käyttöön tarpeen vaatiessa. Hän ei kuitenkaan kerro, missä tilanteissa näin tapahtuu, mutta hän tuo kirjakielen käytön esiin luonnollisena ja ongelmattomana osana resurssiaan myös puheessa.

- (4) livari: no si- sisaruksien kanssa minä kyllä puhun öö murretta.
- Kaarina: joo.
- livari: mulla on sellanen tuota olen huomannut että se on näkymätön joku nappi siellä että nappula mitä painan, sitä e- sitä täältä tulee.
- Kaarina: niinii.
- livari: murre, murre,
- Kaarina: nii.
- livari: kirjakieli, kirjakieli, että sitä nappulaa vaan ei oo tässä näkyvissä. se on siellä jossain syvällä.

livari kuvaa vaihtelua ikään kuin automaattisena toimintona, joka hänellä on sisäänrakennettuna. Katkelma on esimerkki myös kielitietoisuudesta, ja se heijastaa livarin käsi-

tystä saman kielen eri varieteettien selvärajaisuudesta, jolloin puhujan eri resurssit ovat jaoteltavissa tiettyihin kategorioihin (esim. Jørgensen 2008: 168). Miskan arkinen suomen kielen käyttö on puolestaan saanut viime vuosien aikana uuden ulottuvuuden: hänen on vaikea pitää joidenkin suomenkielisten sanojen merkitykset erillään. Tämä liittyy hänen arvionsa mukaan siihen, ettei hän enää ole aktiivisesti työelämässä, ja väsymykseen, jota hän kuvaa seuraavasti:

- (5) Miska: joskus kun nyt kotona esimerkiksi jos kotona menemme koirien kanssa ja joskus kun olen myös väsynyt vaimoni huomauttaa että (.) hän sanoo että tämä ei ole niin, tätä et ole sanonut näin aikoinaan
 Boglárka: aa, onko kielenkäyttösi muuttunut (.)
 Miska: mm on muuttunut, koska minusta tuntuu että suuri- ei ole yhtä suurta merkitystä sillä että miten sanon
 Boglárka: mm
 Miska: joo siis (.)
 Boglárka: oletko tullut huolimattommaksi [NAURAEN]
 Miska: olen jo tullut, kyllä. tota joo (.) kyllä.
 Boglárka: osaisitko sanoa esimerkkiä että minkälainen, siis näkykö tämä sanastosasi
 Miska: nyt ei tule mieleeni (.) mutta tällaiset tällaiset mielenkiintoiset asiat mm esimerkkiä nyt en osaa sanoa yhtäkkiä ei tule mieleeni (.) [MIETTII] tosi pienestä pienestä se on kiinni
 Boglárka: ymmärrän ymmärrän.
 Miska: esimerkiksi sellaiset tämänkaltaiset että [HUOKAISEE] minua min- minua ei minua ei öö arvostella, minua ei arvosteta. tällaisissa asioissa.

Miska toteaa toisaalla väsymykseen liittyen, ettei enää jaksa lukea sanomalehtiä. Aktiivisuustason heikkeneminen on siis luonnollinen selitys sille, että osa sanastoa ei ole enää niin hyvin hallussa. Kielellisiin muutoksiin vaikuttaa myös elämäntilanteen muutos eli eläkkeelle jääminen: enää ei työyhteisössä tarvittava sanasto ole päivittäin aktiivisesti käytössä. Edellä esitetyssä esimerkissä 5 Miska myöntää jollain tavalla luovuttaneensa: täsmällisellä kielenkäytöllä ei ole hänen mukaansa nykyään niin väliä. Hän ei siis ilmaise huolta asiasta, vaan toteaa sen olemassa olevana asiantilana. Ajan kulumisen näky puhtuessa kielenkäytön muutoksesta.

Miskan haastattelupuheessa erilaisten varieteettien hallinta kytkeytyy puristiseen ajatteluun. Myös hän vetää tarkan rajan kielten ja kielten eri varieteettien välille ja puhuu tuomitsevasti niin unkarin slangia käyttävistä kuin myös suomea ja unkaria sekoittavista, pitkään Suomessa asuneista unkarilaisista. Jälkimmäisistä hän lausuu seuraavaa:

- (6) heidän [suomenunkarilaisten] kanssa yleensä- se on ongelma että suurin osa niistä joita tunnen mitä vanhemmiksi tulevat he sekoittavat kahta kieltä (.) mutta sellaista ei saa tehdä (.) ei saa tehdä, mieluummin välttää käyttämästä sellaista sanaa mitä- ei

ei saa sekoittaa kahta kieltä koska se ei ole hyvä uuden sukupolven opettamiseen liittyen eikä keskinäiseen keskusteluun

Sekakielisyyden tai hybridisten kielimuotojen tuomitseminen on varsin tyypillistä kahden kielen kontaktitilanteessa, ja tavalliset kielenkäyttäjät toisin kuin lingvistit pitävät sekoittamista usein muun muassa osoituksena puutteellisesta kielitaidosta (ks. myös Latomaa & Suni 2010: 160; Mononen 2013: 144–148).

4.4 Suhde muihin kieliin

Molemmat haastatellut mainitsevat erilaisia tilanteita, joissa he valitsevat kielen tietoisesti. Kielitaito näyttytyy siten arjen monikielisyytenä. Se, että haastatellut ovat oppineet ja opetelleet eri kieliä elämänsä aikana, kuvaa nimenomaan heidän monisärmäistä historiaansa ja suhdettaan ympäröivään yhteiskuntaan. Kielten omaksuminen omaan repertuaariin ei ole ainoastaan mahdollistamassa kommunikointia eri kieliä puhuvien kanssa, vaan on vahvasti vaikuttanut identiteettiin, joka muovautuu jatkuvasti ajan myötä (Norton 2013: 50–51).

livari kertoo puhuvansa lastenlasten kanssa venäjää, koska siitä on näille enemmän hyötyä. Hänen mukaansa he oppivat suomea Suomessa asuessaan muutenkin. Aikoinaan pakollisena opittu venäjän taito on sittemmin muodostunut tämän päivän rikkaudeksi ja yhdeksi kielellisen identiteetin osaksi. Miska puolestaan puhuu uncaria lastensa kanssa ja koirilleen. Lastenlastensa kanssa hän puhuu sekä suomea että unkaria. Miska lukee mieluiten reseptejä ja käyttöohjeita unkariksi, mutta tekniikan ja omaan ammattiin liittyvä sanasto on kuitenkin tutumpi suomen kielellä. livari painottaa tilanteiden vaihtelua ja joustavuutta kielenvalinnoissaan. Jos joku ei ymmärrä suomea, livari vaihtaa kielen venäjäksi tai tarjoutuu tulkkaamaan. Miska puolestaan korostaa ylpeänä sitä, että hänen monikieliseen repertuaariinsa kuuluu myös kotiseudun murteen hallinta, ja tätä murretta hän käyttää mielellään erilaisissa tilanteissa. Näin hän tuo esiin myös paikallisen identiteettinsä unkarilaisena.

livarilla venäjän kieli on vahva ja aktiivinen resurssi, sillä hän on käyttänyt sitä lapsuuden varhaisvuosista lähtien suomen rinnalla ja tietyissä konteksteissa, kuten koulussa, myös ainoana kielenä. Esimerkissä 7 livari kertoo siitä, kuinka venäjän dominanssi on vaikuttanut hänen ja sisarusten väliseen kommunikaatioon: venäjäksi he kykenevät joissakin tilanteissa täsmällisempään ilmaisuun kuin suomeksi.

- (7) Kaarina: niin että sisarusten kanssa murretta.
 livari: niin koska me tiedämme kaikki että mihin jokainen pystyy. ja se on luonnollista koska koko elämän olemme puhuneet.
 Kaarina: joo.

- livari: niin kuin Impin tai Elsan kans, kos- no joskus tulee sana kaksi jos jotain selventää mei,
 Kaarina: joo joo.
 livari: sitten käytän sitä venäjän sanaa että, juuri näin. koska monet sanat ovat monilla sanoilla on monta merkitystä. voi väärin joskus tuota,
 Kaarina: joo.
 livari: täsmentää sen. mutta se on niin ku omien kanssa.

Omien sukulaistensa kanssa livari voi käytännön syistä vaihtaa kieltä, sillä toisten kielelliset resurssit vastaavat osittain livarin resursseja ja tätä tietoa voi kielivalinnassaan arjessa hyödyntää. Näin yhteinen historia luo yhteistä kielellistä identiteettiä ja mahdollistaa eri resurssien välillä siirtyilyn tarpeen mukaan. Samaan tapaan hän kuvaa myös vaihtavansa kieltä tyttärensä kanssa venäjäksi, jos haluaa ilmaista jonkin asian niin, että tulee ymmärretyksi ”ihan sataprosenttisesti”. Kaksikielisyyttä pohtiessaan (esimerkissä 8) livari ei suostu määrittelemään itseään mihinkään haastattelijan ehdottamaan kategoriaan, joita ovat *kaksikielisen* lisäksi *suomenkielinen* ja *venäjänkielinen*. livari kyseenalaistaa lähestymistavan ja mainitsee muita kielellisiä resurssejaan, jotka voivat olla vähäisiäkin, mutta joilla hän tulee joissakin tilanteissa toimeen ja jotka hän myös katsoo maininnan arvoisiksi.

- (8) Kaarina: sitä sitä tota just mietinkii että että tota onko siellä niin ku koetteko itse olevanne ihan niin ku suomenkielinen että et voi s- vai kaksikielinen vai venäjänkielinen. niin ku miten sä sanositte että olet olet niin ku
 livari: miksi aa viron kieli
 Kaarina: ja no vaikka vironkielinen, niin moniko kuinka niin ku mikä min- [IIVARI NAURAHTELEE]
 livari: saksan kieli, mä opin ruotsinkii tuota tässä seitsenkymmentäluvulla kotona tuota Neuvostoliitossa.
 Kaarina: aijaa.
 livari: ihan kotona ja sit no ku mulla serkku asui tuo- [L]:ssä lähellä [X]:ää
 Kaarina: nii.
 livari: se lentokenttä se [X]:n lentokenttä, hän asui siellä, Veikko Savolainen tuota mun serkku. ni kirjeenvaihto mä sanoin Veikko, nyt käytetään vain ruotsia. sinä kirjoitat minulle ruotsia minä no, kirjeenvaihtoa mä silloin häntä viel tavannut.
 Kaarina: joo.
 livari: onnistu tuota hyvä että vain kirjeenvaihtokin joka sitten kiellettiin.
 Kaarina: joojoo
 livari: se ruotsi auttoi tuota tässä yhdeksänkymmentäluvullakin kun matkustelin yksin tai tyttären kanssa sinne Veikolle kylään tai [K]:iin, inkeriläisten juhliin ja niin pois päin ni. kyllä siellä mä tulin toimeen sillä.

livari piirtää itsestään kuvaa monien kielellisten resurssien taitajana, ja esimerkkinä arjen monikielisyudesta livari kuvaa ruotsin kielen omaksumistaan. livari ehdotti aikoi-

naan Ruotsissa asuvalle serkulleen ruotsiksi kirjoittamista, sillä hän halusi harjoitella itselleen uutta kieltä tämän kanssa, vaikka ei Neuvostoliitossa asuessaan ruotsia muuten tarvinnutkaan. Myöhemmin tehdyillä Ruotsiin suuntautuneilla matkoilla tästä käytännön elämässä opitusta ruotsin taidosta olikin iloa. Esimerkki 8 kuvastaa osaltaan livarille ominaista kiinnostusta kieliin.

Nykyistä suhdettaan eri kieliin livari tuo esiin myös kielellisen repertuaarinsa muutoksen näkökulmasta. Kielten oppiminen ei kuulu enää hänen suunnitelmiinsa: livari olisi omien sanojensa mukaan oppinut mieluusti vielä kymmenkunta kieltä, jos se olisi ollut mahdollista. Ruotsin taidotkaan eivät ole enää entiset, sillä vaikka kieltä olisi edelleen mahdollista käyttää, hän toteaa, että ”se muisti ruppee pettämään”. Täten livari tarkastelee haastattelussa kielellistä elämänhistoriaansa jo eräällä lailla sulkeutuvana, elämänkaaren loppupuolelta.

Kun keskustellaan edelleen monikielisydestä, livari pohtii asiaa myös viralliselta kannalta ja asemoi itsensä ympäröivän yhteiskunnan näkökulmasta: kukaan ei hänen mukaansa ole kiinnostunut monikielisydestä, ja hän perustelee näkökantansa sillä, että tietoa omasta kielitaidosta ei voi merkitä mihinkään. Livari kritisoi siten yhteiskunnan yksikielisyysajattelua, joka näkyy käytännön toiminnassa. Myös Miska ottaa esiin virallisen näkökulman, tosin ilman kritiikkiä, sillä hän kertoo merkitsevänsä aina lomakkeita täyttäessään äidinkielekseen unkarin.

Miskan monikieliseen repertuaariin kuuluu unkarin, suomen, venäjän sekä unkarin ja suomen eri murteiden hallinnan lisäksi saksa, jota hän on saanut oppia kommunistisessa Unkarissa salaa, vanhempiansa aloitteesta. Tätä kokemusta hän kuvaa näin:

- (9) Boglárka: ja mitä muuta kieltä olet opiskellut
 Miska: no sillai, tätä on sanottu aikoinaan, koska ei saanut (.) puutarhan perällä saksaa (.)
 Boglárka: mitä tarkoitat sillä että puutarhan perällä saksaa
 Miska: siis että sillai että ei saanut silloin, koska venäjä oli pakollinen ja silloin vanhempani lähettivät kun sama venäjän opettaja joka oli meillä se se oli itävaltalainen ja menestyäkseen hän hän oppi venäjän, mm hänellä oli venäjän opettajan tutkinto (.) päivällä hän op- opetti koulussa venäjää, illalla illalla sitten hän opetti meille saksaa.

Nykyään Miska ei käytä venäjää oikeastaan ollenkaan, kun taas saksa on hänellä käytössä lähinnä vain hänen tavatessaan ulkomaalaisia turisteja Unkarissa. Yksilön kaksikielisyttä yleisellä tasolla hän määrittelee seuraavasti:

- (10) [kaksikielinen on se] joka molemmilla molemmilla kielillä mm miten sanoisin pärjää ja ainakin kirjoittaa ja myös lukee toisella kielellä

Miskan kaksikielisyyden määrittely ei liity täydelliseen kielitaitoon samalla tavalla kuin hänen varsin vaativa äidinkielen määrittelynsä. Hän on siis samoilla linjoilla livarin kanssa, joka ottaa kaksikielisyyden yhteydessä esiin eri kieliä, ei vain vahvimpia kieliään. Omaan kaksikielisyteensä Miska suhtautuu positiivisesti, ja hän viittaa jälleen ikäänsä ja kertoo muuttuneensa yksikielisestä kaksikieliseksi vietettyään yli puolet elämästään Suomessa. Hän lisää kuitenkin, että tietyissä tilanteissa hän tuntee itsensä kaikesta huolimatta vain unkarinkieliseksi. Esimerkkinä tällaisesta tilanteesta hän mainitsee sellaisen kulttuurisidonnaisen ja mielestään mentaliteettiin liittyvän asian kuin vitsien kertomisen ja sananlaskujen käytön.

5 Kielivalintojen pohdintaa

Artikkelin tavoitteena on ollut havainnollistaa, millainen kuva kahden maahanmuuttajataustaisen ikääntyvän henkilön monikielisyydestä piirtyy haastatteluaineiston perusteella. Huomion kohteena ovat olleet kaksi Suomeen aikuisena muuttanutta monikielistä miestä: Miska ja livari. Heidä on erilaiset lähtökohdat, sillä toinen on paluumuuttaja ja toinen avioliiton kautta Suomeen nuorena muuttanut, joten kielelliset elämäkerrat ovat monessa suhteessa erilaiset. Heidän arjessaan ja kielivalinnoissaan on kuitenkin monia yhtäläisyyksiä.

Ensimmäisenä kysymyksenämme tarkastelimme sitä, kuinka haastatellut kuvaavat monikielisyyttään ja kielivalintojaan. Molemmat esittävät monipuolisesti katkelmia kielihistoriastaan peilaten valintojaan ja osaamistaan muihin. Heidän monikielisyytensä on joustavaa, eikä se rajoitu vain käytännön pakosta opittujen tai vahvimpien kielten osaamiseen ja käyttöön, vaan myös muut, vähäisemmin hallitut kielelliset resurssit nostetaan merkityksellisinä esiin. Heidän kuvaamansa kielelliset repertuaarit ovat osa haastattelussa rakentuvaa kielellistä elämäkertaa ja kielellistä identiteettiä. Haastateltujen kielivalinnat kuvaavat yksilöllisen elämäntilanteen lisäksi myös kielenkäyttäjien lähiympäristöä ja laajemmin yhteiskuntaa ja sen tarjoamia kielenkäyttömahdollisuuksia. Kielten rajat ja sopiva käyttö ovat molemmilla selvästi mielessä, ja esimerkiksi omaa suomen kielen käyttöä arvioidaan kriittisesti suhteessa suomensuomalaisiin. Erottuminen suomenkielisistä joissakin tilanteissa rakentaa osaltaan monikielistä identiteettiä, joka tulee näkyväksi muihin vertailtaessa.

Miska ja livari ovat eräänlaisia selviytyjiä ja onnistujia, sillä he ovat ottaneet kulloinkin tarvittavia resursseja käyttöönsä ja sopeutuneet uusiin oloihin ja tilanteisiin. Kuvaamallaan kielivalinnoilla haastateltavat myös kyseenalaistavat ulkoisia oloja ja osoittavat rakentaneensa kielellistä identiteettiään tietoisesti: Miska on opiskellut saksaa puoliksi salaa ja kertoo vuosikymmenet Suomessa asuneena mielellään käyttävänsä

Unkarin kotiseudun murrettaan. livari on puolestaan aina käyttänyt suomea kielloista ja epäsuotuisista yhteiskunnallisista oloista huolimatta sekä opiskellut määrätietoisesti ruotsia kirjeenvaihdon avulla, vaikka vieraiden kielten opiskeluun ei tuolloisessa yhteiskunnassa kannustettu.

Näistä kielivalinnoista on kuultavissa myös tunteita, ja kuvaukset mieluisista kielillisistä resursseista vastaavatkin myös toiseen tutkimuskysymykseemme siitä, millaiset ovat haastateltavien suhteet eri kieliin. Eri kielioloissa eläneinä haastatelluille on relevanttia pohtia esimerkiksi sitä, mikä on heidän äidinkieliensä, ja tässä pohdinnassa monikielisyys näkyy konkreettisesti. Molemmat pitävät äidinkielenään ensin oppimaansa kieltä. Perusteluina molemmilla toimii lapsuudesta kasvanut vahva tunneside kieleen (eli sekä identifikaatio että alkuperä), minkä lisäksi Miska perustelee, että äidinkieli on myös kaikkien vivahteiden ilmaisemiseen käytettävä kieli (eli funktio). Miskan omat kokemukset todistavat, että vain yhden äidinkielen nimeäminen ei ehkä anna tarkinta kuvaa suhteesta äidinkieleen. Lisäksi ajan kuluminen on saanut hänet mahdollisesti otamaan suomea haltuun tunnetasolla, jolloin identifioitumiskriteeri, kokemus suomesta omana äidinkielenä, alkaa täytyä ainakin ajoittain. Äidinkielen määrittelyn kautta avautuu lisäksi toinen tärkeä taso: äidinkielen merkitys yksilölle. Äidinkieli on kieli, johon liittyy tunteita ja lapsuuden muistoja, ja se on kieli, jonka varieteetteja tunnetaan hyvin. Unkaria ensikielenään oppineella Miskalla on selvä käsitys siitä, että suomi ei hänellä ole koskaan samanlainen kuin syntyperäisillä, vaikka hänellä onkin vahva tunneside suomeen. Suomi on hänelle hyvin hallussa oleva käyttökieli, ja erot muihin suomenkielisiin ovat vain pieniä nyansseja. Mielikuva täydellisesti kieltä osaavasta syntyperäisestä puhujasta elää vahvana. Toisaalta suomea ensikielenään oppinut livarikin kuvaa sävyeroja muihin suomenkielisiin, mutta hänelle tunneside ja osaltaan myös syntyperä on tärkeä perustelu äidinkielen määrittelylle. Molempien haastattelusta käy ilmi kiintymys ja vahva identifioituminen suomen kieleen, johon molemmat ovat olleet eri tavoin kosketuksessa elämänsä aikana. Muuttajien käsitysten tarkastelu siis monipuolistaa kuvaa kielirepertuaareista.

Kolmantena tutkimuskysymyksenämme tarkastelimme sitä, miten haastateltavien pitkä elämäkokemus mahdollisesti näkyy heidän haastattelupuheessaan. Ajallinen perspektiivi on selvä, ja elämäkokemus näkyy menneiden vaiheiden muistelussa, jossa mennään vuosikymmenten taa. Haastatteluista nousi esille se, että kielenkäyttö on vahvasti sidoksissa elämäntilanteeseen. Ikä liittyy molemmilla kielenkäyttöalueiden muutoksiin: livari kertoo joutuneensa rajaamaan aktiviteettejaan, jotta ehtisi muun muassa kirjoittaa vielä muistelmat. Miskan aktiivisuus on puolestaan vähentynyt työelämän jäätyä taakse, mistä on seurannut se, ettei suomen kielen sanasto ole enää niin täsmällisesti hallussa kuin ennen. Ikä tulee näkyväksi myös sanavalinnoissa, kuten *jo tämänikäisenä ja elinikä on enää vähän*.

On huomattava, että vaikka molemmat mainitsevat kielten unohtumisen, he kuitenkin käyttävät omia vahvoja resurssiaan, suomea, venäjää ja unkaria, jatkuvasti arjessa. Ivarin ja Miskan monimuotoisessa kielenkäytössä onkin piirteitä transkieleilystä, sillä kielivalinnoissaan he hyödyntävät monilähtöistä kielellistä repertuaariaan joustavasti, jolloin he eivät välttämättä kiinnitä huomiota kielivalintaan vaan kieli vaihtuu tilanteen mukaan (esim. García 2009; Torpsten ym. 2016; Paulsrud ym. 2017). He ovat esimerkkejä muuttajista, jotka ovat säilyttäneet lapsuutensa kielen ja myös siirtäneet osaltaan tämän kielen jälkipolville. Ivari tosin kokee tehtäväkseen pitää yllä venäjän taitoa lastenlasten kielivarannossa, kun taas Miska käyttää sekä unkaria että suomea lastenlastensa kanssa ja katsoo, että hänen poikiensa tehtävänä on siirtää unkari seuraaville sukupolville. Haastatellut osoittavat siis olevansa monikielisyiden kannalla: kahden kielen säilyminen jälkipolville on heille tärkeää (ks. esim. György-Ullholm 2010). Miska on kuitenkin huolestunut toisesta monikielisyiden ilmiöstä, pitkään Suomessa asuneiden unkarilaisten sekakielisydestä, eikä hän haluaisi, että tällainen kielimuoto siirtyisi eteenpäin uudelle sukupolvelle. Kummallakin on siis ikänsä puolesta näkökulmaa siihen, miten toivoo kielten säilyvän, ja he ilmaisevat kantavansa tästä ainakin osittaista vastuuta. Haastateltavillamme on monimuotoinen kielirepertuaari, joka yhdistyy heidän ikäänsä, muuttohistoriaansa ja heidän omaan kiinnostuksen kohteisiinsa.

6 Lopuksi

Artikkelimme keskiössä olevan kahden iäkkään miehen haastattelupuheesta piirtyy kuva monikielisistä ja kielitietoisista kielenkäyttäjistä. Haastateltujen monikielinen arki, kielellinen elämäkerta ja suhde eri kieliin sekä ikääntymisen näkökulmat tulevat näkyviksi haastattelupuheessa. Vaikka haastattelutilanne antaaakin koko kielenkäytöstä ja yksilön valinnoista vain kapean kuvan, tämä kuva on myös moniulotteinen. Tosiasiassa haastatteluissa kerrotut kielelliset elämäkerrat ovat yhdessä haastattelijan kanssa luotuja, mutta niillä on vahva kaikupohjansa eletyssä elämässä.

Monikielisyys on molemmille haastateltaville ilmeinen ja luonnollinen asia, ja erilaiset kielenkäyttötilanteet elämän aikana ovat antaneet heille tilaisuuden kehittää monimuotoisen kielirepertuaarin ja tuoneet itsevarmuutta omien kielellisten resurssien käyttöön. Pitkä kokemus monien kielellisten resurssien käytöstä näkyy heidän kielellisessä identifioitumisessaan ja on kehittänyt heidän kielitietoisuuttaan: monikielisydestä keskustellaan luontevasti ja kriittisesti, mutta myös arvottaen eri resurssia. On selvää, että äidinkieli ja monikielisyys herättävät käsitteinä monenlaisia tulkintoja, ja kategorioita voikin kyseenalaistaa.

Vaikkei kumpikaan haastateltava kerro osaavansa nyky-Suomessa vahvasti läsnä olevaa englantia, he ovat varsin erilaisessa asemassa verrattuna niihin iäkkäisiin suomalaisiin, joiden on nähty jopa marginalisoituvan monikielistyvässä maailmassa (Pitkänen-Huhta & Hujo 2012). Haastateltavamme ovat päinvastoin aitiopaikalla monikielisyteen, koska he ovat monimuotoisten kielellisten repertuaariensa ja pitkän elämäkokemuksensa ansiosta sisällä eri kulttuurien kielellisissä käytänteissä, ja lisäksi he myös luovat monikielistä kulttuuria sekä siltoja erikielisten ihmisten välille muun muassa tulkkaamalla tarvittaessa. Artikkelimme tuokin uuden äänen iäkkäiden monikielisyttä koskevaan tutkimukseen. Monikielisyyskeskusteluun ja varsinkin kielellisten elämäkertojen tarkasteluun iäkkäiden kokemukset antavat arvokkaan lisän. Se, että tutkimuksemme keskiössä on kaksi eläkeikään ehtinyttä henkilöä, tuo yksilön kertomaan pidemmän aikaperspektiivin ja valottaa myös sellaisia monikielisyden ilmiöitä, joita ei nuorempien haastattelupuheissa esiinny.

Tulevassa tutkimuksessa olisi kiinnostavaa tarkastella iäkkäitä muuttajia tarkemmin heidän arjen käytänteissään ja siten täydentää haastatteluun saatua kuvaa. Eri-ikäisten ja -taustaisten henkilöiden kielellisten elämänhistorioiden vertailu avaa laajasti ikkunoita nyky-yhteiskunnan moninaisuuteen. Myös kielellisten käsitysten ja arvostusten vertailu nuorempien ja vanhempien välillä tarjoaa hedelmällisen jatkotutkimusaiheen. Toisten kielellisten elämäkertojen kautta voi jokainen havahtua reflektoimaan omien kieltensä merkityksiä.

Kirjallisuus

- Bakhtin, M. 1981. *The dialogic imagination: four essays by M. M. Bakhtin*. Toim. M. Holquist, käännt. C. Emerson & M. Holquist. Austin, TX: University of Texas Press.
- Blackledge, A. & A. Creese 2014 (toim.). *Heteroglossia as practice and pedagogy*. Dordrecht: Springer.
- Block, D. 2010. Researching language and identity. Teoksessa B. Paltridge & A. Phatiki (toim.) *Continuum companion to research methods in applied linguistics*. London: Continuum, 337–349.
- Blommaert, J. 2010. *The sociolinguistics of globalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blommaert, J. & A. Backus 2011. *Repertoires revisited: 'knowing language' in superdiversity*. Working Papers in Urban Language and Literacies 67. https://www.academia.edu/6365319/WP67_Blommaert_and_Backus_2011._Repertoires_revisited_Knowing_language_in_superdiversity.
- Busch, B. 2006. Language biographies – approaches to multilingualism in education and linguistic research. Teoksessa B. Busch, A. Jardine & A. Tjoutuku (toim.) *Language biographies for multilingual learning*. PRAESA – Occasional Papers No. 24, 5–18. <http://paulroos.co.za/wp-content/blogs.dir/22/files/2012/07/Paper24.pdf>.
- de Bot, K. & S. Makoni 2011. *Language and aging in multilingual contexts*. Clevedon: Multilingual Matters.

- De Fina, A. 2015. Narrative and identities. Teoksessa A. De Fina & A. Georgakopoulou (toim.) *The handbook of narrative analysis*. Chichester: Wiley, 351–368.
- De Fina, A. & A. Georgakopoulou 2012. *Analyzing narrative: discourse and sociolinguistic perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dufva, H. & S. Pietikäinen 2009. Moni-ilmeinen monikielisyys. *Puhe ja kieli*, 29 (1), 1–14.
- García, O. 2009. *Bilingual education in the 21st century. A global perspective*. West Sussex: Wiley Blackwell.
- García, O. & L. Wei 2014. *Translanguaging: language, bilingualism and education*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- György-Ullholm, K. 2010. *Same mother tongue – different origins. Implications for language maintenance and shift among Hungarian immigrants and their children in Sweden*. Dissertations in Bilingualism 20. Stockholm: Stockholm University.
- Heller, M. 2007. *Linguistic minorities and modernity: a sociolinguistic ethnography*. New York: Continuum.
- Jepson Wigg, U. 2011. *Nytt land och ny skola. Berättelser om att bryta upp och börja om*. Stockholm: Liber.
- Jørgensen, J. N. 2008. Introduction. Polylingual languaging around and among children and adolescents. *International Journal of Multilingualism*, 5 (3), 161–176. DOI: 10.1080/14790710802387562.
- Latomaa, S. & M. Suni 2010. Toisen sukupolven kielelliset valinnat. Teoksessa T. Martikainen & L. Haikkola (toim.) *Maahanmuutto ja sukupolvet*. Helsinki: SKS, 151–174.
- Lehtonen, H. 2015. *Tyylitellen. Nuorten kielelliset resurssit ja kielen sosiaalinen indeksisyys monietnisisessä Helsingissä*. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-1333-7>.
- Lilja, N. 2012. Kieli saamelaisuutta määrittämässä. Saamelaisyntyisten henkilöiden haastattelupuheessa rakentuvat saamelaisuuden kategoriat. *Puhe ja kieli*, 32 (3), 127–150.
- Lindgren, A.-R. 2000. *Helsingin saamelaiset ja oma kieli*. Helsinki: SKS.
- Ljung Egeland, B. 2015. *Berättelser om tillhörighet. Om barn med migrationsbakgrund på en mindre ort*. Karlstad University Studies 2015: 31. Karlstad: Karlstads universitet. <http://kau.diva-portal.org/smash/get/diva2:811155/FULLTEXT01.pdf>.
- Mononen, K. 2013. *Inkerinsuomalaisten suomen kielen käyttö Pietarissa ja sen lähialueella*. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-8657-1>.
- Mononen, K. 2015. Vanhus vai seniorikansalainen? Sanojen herättämiä mielikuvia kartoittamassa. *Gerontologia*, 29 (2), 120–121.
- Mononen, K. & S. Pöyhönen 2013. Inkeriläisten sukupolvet ja kielenkäytön muutokset – kielenkäyttäjien näkökulma attritioon. Teoksessa K. Granqvist & P. Rainò (toim.) *Rapautuva kieli: kirjoituksia vähemmistökielten kulumisesta ja kadosta*. Helsinki: SKS, 75–102.
- Norton, B. 2013. *Identity and language learning. Extending the conversation*. Bristol: Multilingual Matters.
- Otheguy, R., O. García & W. Reid 2015. Clarifying translanguaging and deconstructing named languages: a perspective from linguistics. *Applied Linguistics Review* 2015, 6 (3), 281–307. DOI: 10.1515/applirev-2015-0014.
- Paulsrud, B., J. Rosén, B. Straszer & Å. Wedin 2017. Perspectives on translanguaging in education. Teoksessa B. Paulsrud, J. Rosén, B. Straszer & Å. Wedin (toim.) *New perspectives on translanguaging and education*. Bristol: Multilingual Matters, 10–19.
- Pavlenko, A. 2007. Autobiographic narratives as data in applied linguistics. *Applied Linguistics*, 28 (2), 163–188. DOI: 10.1093/applin/amm008.
- Pavlenko, A. (toim.) 2011. *Thinking and speaking in two languages*. Bristol: Multilingual Matters.

- Pavlenko, A. & A. Blackledge 2004. Introduction: new theoretical approaches to the study of negotiation of identities in multilingual contexts. Teoksessa A. Pavlenko & A. Blackledge (toim.) *Negotiation of identities in multilingual contexts*. Clevedon: Multilingual Matters, 1–33.
- Pennycook, A. 2010. *Language as a local practice*. London: Routledge.
- Pietikäinen, S., H. Dufva, & K. Mäntylä 2010. Monikielisyys liikkeessä: monikielisen perheen kielelliset resurssit. Teoksessa M. Garant & M. Kinnunen (toim.) *AFinLA-e: soveltavan kielitieteen tutkimuksia 2*. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA, 17–30.
- Pietikäinen, S., S. Laihiala-Kankainen, L. Huss & H. Salo 2011. Kieli ja kokemus. Vähemmistökieli kolmen perhesukupolven kielielämäkerroissa. *Puhe ja kieli*, 31 (2), 67–88.
- Pitkänen-Huhta, A. & M. Hujo 2012. Experiencing multilingualism – the elderly becoming marginalized? Teoksessa J. Blommaert, S. Leppänen, P. Pahta & T. Räisänen (toim.) *Dangerous multilingualism. Northern perspectives on order, purity and normality*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 261–283.
- Plejert, C., G. Jansson & M. Yazdanpanah 2014. Response practices in multilingual interaction with an older Persian woman in a Swedish residential home. *Journal of Cross-Cultural Gerontology*, 29 (1), 1–23. DOI: 10.1007/s10823-013-9217-2.
- Rahkonen, J. & M. Mäkinen 2013. *Suomalainen ikägallup. Eloisa ikä -avustusohjelman kyselytutkimus*. Helsinki: Taloustutkimus Oy. http://eloisaika-fi-bin.directo.fi/@Bin/8ca034506f108d972976746c0bc2265a/1470653741/application/pdf/83872/Suomalainen%20ik%C3%A4gallup%202013_Eloisa%20ik%C3%A4.pdf.
- Rampton, B. 1995. *Crossing: language and ethnicity among adolescents*. London: Longman.
- Saarenheimo, M., M. Pietilä, S. Maununaho, A. Tiihonen & P. Pohjolainen 2014. *Ikäpolvien taju. Elämänkulku ja ikäpolvet muuttuvassa maailmassa*. Helsinki: Vanhustyön keskusliitto. http://www.vtkl.fi/document/1/1396/7b37447/lkapolvien_taju.pdf.
- Savijärvi, I. 2003. Inkerinsuomi ja suomalaiset Inkerinmaalla. Teoksessa H. Jönsson-Korhola & A.-R. Lindgren (toim.) *Monena suomi maailmalla. Suomalaisperäisiä kielivähemmistöjä*. Helsinki: SKS, 272–299.
- Sihvo, H. 1991. Inkeriläisten identiteetti muutosten paineissa. Teoksessa P. Nevalainen & H. Sihvo (toim.) *Inkeri. Historia, kansa, kulttuuri*. Helsinki: SKS, 343–360.
- Sisäministeriö 2017. *Paluumuutto ja ulkosuomalaiset*. http://www.intermin.fi/fi/maahanmuutto/paluumuutto_ja_ulkosuomalaiset [luettu 24.1.2017].
- Skutnabb-Kangas, T. 1981. *Tvåspråkighet*. Lund: Liber Läromedel.
- Slembrouk, S. 2015. The role of the researcher in interview narratives. Teoksessa A. De Fina & A. Georgakopoulou (toim.) *The handbook of narrative analysis*. Chichester: Wiley, 239–254.
- Straszler, B. 2009. Unkarilaiset Suomessa. *Siirtolaisuus / Migration*, 1, 12–21.
- Straszler, B. 2010a. *Ungrare, ungerska och ungersk kultur i Sverige och Finland. En översikt*. Digitala skrifter från Hugo Valentin-centrum 1. Uppsala: Uppsala universitet. <https://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:360577/FULLTEXT01.pdf>.
- Straszler, B. 2010b. "Unkarilaisuus tekee minusta persoonallisen" – Pohdintoja toisen polven suomenunkarilaisten kieli-identiteetistä. Teoksessa T. Martikainen & L. Haikkola (toim.) *Maahanmuutto ja sukupolvet*. Helsinki: SKS, 193–216.
- Straszler, B. 2011a. Embracing Hungarian: top-down emancipation of an immigrant language in Finland. *International Journal of Sociology of Language*, 209, 75–90. DOI: 10.1515/ijsl.2011.022.
- Straszler, B. 2011b. "Ungerska för rötternas skull". *Språkval och identitet bland andragenerationens ungrare i Sverige och Finland*. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Uralica Upsaliensia

38. Uppsala: Uppsala universitet. <https://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:437256/FULLTEXT01.pdf>.
- Straszer, B. 2014. Maahanmuuttajien kielitaito – yhteiskunnan resurssi vai yksilön kätöksissä oleva pääoma?: esimerkkinä toisen polven suomenunkarilaiset. Teoksessa M. Mutta, P. Lintunen, I. Ivaska & P. Peltonen (toim.) *Tulevaisuuden kielenkäyttäjät – Language users of tomorrow*. AFinLAN vuosikirja 2014. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA, 109–131.
- Straszer, B. 2015. "Nu när jag är gammal kan jag säga att jag nästan har två modersmål" – Äldres relation till förstaspråket ungerska och andraspråket finska. Teoksessa L. Kahlin, M. Landqvist & I. Tykesson (toim.) *Språk och identitet. Rapport från ASLA:s symposium, Södertörns högskola 8–9 maj 2014*. Södertörn: Södertörns högskola, 149–167.
- Tilastokeskus 2017 = *Tilastokeskuksen PX-Web-tietokannat* [luettu 25.1.2017].
- Torpsten, A.-C., A. Reath Warren, B. Straszer, C. Lindahl, F. Siekkinen, G. Svensson, J. Rosén, K. Allard & Å. Wedin 2016. Transspråkande: en holistisk syn på språk, språkanvändning och språkdidaktik. *Lisetten*, 2, 32–33.
- Webster, L. & P. Mertova 2007. *Using narrative inquiry as a research method*. London: Routledge.

LIITE 1.

Litterointimerkit

.	laskeva intonaatio
,	tasainen intonaatio tauon edellä
(--)	jakso, josta ei ole saatu selvää
(.)	tauko
[N]:stä	nimi häivytetty
[NAURAA]	litteroijan kommentit
tule-	kesken jäänyt sana
---	poistettu puhunnoksen osa

LIITE 2.

Haastattelurunko suomeksi

Haastattelukysymykset inkeriläisille paluumuuttajavanhuksille (vrt. ensimmäisen polven unkarilaismaahanmuuttajat).

1. Henkilökohtaiset taustatiedot ja kielitausta

1.1 Henkilötietoja

- 1.1.1 Syntymäaika?
- 1.1.2 Syntymäpaikka?
- 1.1.3 Koulutus?
- 1.1.4 Työ / ammatti?
- 1.1.5 Milloin tulitte Suomeen ensimmäisen kerran? Miksi?
- 1.1.6 Mihin saavuitte ja missä päin olette asunut Suomessa?
- 1.1.7 Minkä maan kansalainen olette?

1.2 Vanhemmat ja perhe pähkinänkuoressa

- 1.2.1 Milloin vanhempanne ovat syntyneet?
- 1.2.2 Mitä he ovat tehneet työkseen?
- 1.2.3 Mikä heidän äidinkieltensä on?
- 1.2.4 Onko teillä sisaruksia?
- 1.2.5 Mitä kieltä olette puhunut kotona?
- 1.2.6 Mitä kieltä olette puhunut kodin ulkopuolella?
- 1.2.7 Onko teillä lapsia?

1.3 Kielellinen tausta / kaksikielisyys

- 1.3.1 Oletteko suomenkielinen vai venäjänkielinen? Miksi?
- 1.3.2 Pidätkö itseänne suomenkielisenä? Miksi?
- 1.3.3 Millä tasolla puhutte venäjää ja suomea oman arvionne mukaan?
- 1.3.4 Milloin ja miten olette alkanut puhua / oppia suomea?
- 1.3.5 Mitä muita kieliä olette opiskellut ja puhunut? Miten paljon?
- 1.3.6 Mitä kieliä ja missä tilanteissa puhutte (oman vaimon / miehen kanssa, lasten kanssa, sukulaisten kanssa, tuttujen kanssa, viranomaisten kanssa...)?
- 1.3.7 Kuka on mielestänne kaksi- tai monikielinen?
- 1.3.8 Pidätkö itseänne kaksi- tai monikielisenä?

2. Ajatukset äidinkielestä

- 2.1 Voiko ihmisellä olla useita äidinkieliä?
- 2.2 Mitä kieltä tai kieliä pidätte äidinkielenänne?
- 2.3 Minkä kielen puhuminen tuntuu kaikkein luonnollisimmalta? Mihin tilanteisiin tämä kieli liittyy? Esimerkkejä?
- 2.4 Onko vuosien saatossa tapahtunut muutosta? Onko tunne kieliä kohtaan muuttunut? Mikä lähinnä? Miksi?
- 2.5 Oletteko huomannut eroja suomen kielessä inkerinsuomalaisilla tai suomen-suomalaisilla? Mitä ajatuksia siitä herää?
- 2.6 Minkälaista kieltä itse haluatte puhua tai on mielestänne sopivaa puhua?
- 2.7 Mitä ajatuksia teillä on inkerinsuomen murteista?

3. Ajatukset suomen kieleen liittyen Suomessa

- 3.1 Missä tilanteissa ja kenen kanssa puhutte suomea?
- 3.2 Missä tilanteissa tunnette, että teitä pidetään suomenkielisenä? Mistä huomaatte sen?
- 3.3 Missä tilanteissa tunnette, että teitä ei pidetä suomenkielisenä? Mistä huomaatte sen?
- 3.4 Missä tilanteissa huomaatte, että muut maahanmuuttajat pitävät teitä suomenkielisenä?
- 3.5 Missä tilanteissa huomaatte, että on luonnollista puhua suomea suomenkielisten kanssa? Miksi?
- 3.6 Missä tilanteissa huomaatte, että on luonnollista puhua suomea toisten maahanmuuttajien kanssa? Miksi?
- 3.7 Missä tilanteissa tuntuu, että on tärkeää tuntea suomen kieli omaksi kieleksi?

4. Ajatukset venäjän kieleen liittyen Suomessa

- 4.1 Missä tilanteissa ja kenen kanssa puhutte venäjää?
- 4.2 Voitteko mielestänne käyttää venäjää esim. kadulla, kun suomenkieliset kuulevat?
- 4.3 Onko ollut tilanteita, että olette käyttänyt venäjää kadulla Suomessa?
- 4.4 Kun tapaatte kaksikielisen tutun, mitä kieliä käytätte ja miksi?
- 4.5 Entä kun huomaatte suomenkielisten kuulevan, mitä kieltä käytätte?

- 4.6 Missä tilanteissa tunnette, että suomenkieliset pitävät teitä venäjänkielisenä tai ei-suomenkielisenä? Mistä sen huomaa?
- 4.7 Missä tilanteissa maahanmuuttajat pitävät teitä ulkomaalaisena?
- 4.8 Missä tilanteissa inkerinsuomalaiset pitävät teitä venäjänkielisenä / suomenkielisenä? Miten sen huomaa?
- 4.9 Missä tilanteissa on luontevaa puhua venäjää suomenkielisten läsnä ollessa?
- 4.10 Missä tilanteissa on luontevaa puhua venäjää muiden maahanmuuttajien läsnä ollessa?
- 4.11 Miltä tuntuu, onko tärkeää, että venäjän kielen käyttö olisi luontevaa Suomessa?

5. Ajatukset venäjän kieleen liittyen Venäjällä

- 5.1 Kun olette Venäjällä, missä tilanteissa ja kenen kanssa puhutte venäjää?
- 5.2 Missä tilanteissa tunnette, että teitä pidetään venäjänkielisenä? Mistä huomaatte sen?
- 5.3 Missä tilanteissa tunnette, että teitä ei pidetä venäjänkielisenä? Mistä huomaatte sen?
- 5.4 Missä tilanteissa huomaatte, että muut inkerinsuomalaiset Venäjällä pitävät teitä venäjänkielisenä?
- 5.5 Missä tilanteissa huomaatte, että on luonnollista puhua venäjää venäjänkielisten kanssa? Miksi?
- 5.6 Missä tilanteissa huomaatte, että on luonnollista puhua venäjää toisten inkerinsuomalaisten kanssa? Miksi?
- 5.7 Missä tilanteissa tuntuu, että on tärkeää tuntea venäjän kieli omaksi kieleksi?

6. Ajatukset suomen kieleen liittyen Venäjällä

- 6.1 Missä tilanteissa ja kenen kanssa puhutte suomea käydessänne Venäjällä?
- 6.2 Voitteko mielestänne käyttää suomea esim. kadulla, kun venäjänkieliset kuulevat?
- 6.3 Onko ollut tilanteita, että olette käyttänyt suomea kadulla tai julkisissa tilanteissa Venäjällä?
- 6.4 Kun tapaatte kaksikielisen tutun, mitä kieliä käytätte ja miksi?
- 6.5 Entä kun huomaatte suomenkielisten kuulevan, mitä kieltä käytätte?
- 6.6 Missä tilanteissa tunnette, että venäjänkieliset pitävät teitä suomenkielisenä tai ei-venäjänkielisenä? Mistä sen huomaa?
- 6.7 Missä tilanteissa inkerinsuomalaiset pitävät teitä ei-venäläisenä?
- 6.8 Missä tilanteissa inkerinsuomalaiset pitävät teitä venäjänkielisenä? Miten sen huomaa?
- 6.9 Missä tilanteissa on luontevaa puhua suomea venäjänkielisten läsnä ollessa?
- 6.10 Missä tilanteissa on luontevaa puhua suomea muiden inkerinsuomalaisten läsnä ollessa?
- 6.11 Miltä tuntuu, onko tärkeää, että suomen kielen käyttö olisi luontevaa Venäjällä?

LIITE 3.

Unkarinkieliset litteraatiot

Esimerkki 1.

- Boglárka: szerinted lehet az embernek több anyanyelve
 Miska: hát tulajdonképpen má ilyen idős koromban elmondhatom hogy majdnem lehet.
 Boglárka: ühü
 Miska: majdnem lehet.
 Boglárka: tehát hogy úgy érted hogy a finn is anyanyelved
 Miska: igen igen. majdnem úgy, majdnem úgy.
 Boglárka: majdnem (.) min múlik
 Miska: na az hogy például tájszólásba ilyet hogy mm néha amikor rámjön akkor aa savo tájszólásba beleesek.
 Boglárka: ühüm.
 Miska: ilyen mondásokba meg ilyen dolgokba.
 Boglárka: igen.
 Miska: a turkuit nem tudom, a tampereit se tudom mert ilyenével, tampereiül beszélnek.
 Boglárka: szerinted az anyanyelvhez ez hozzátartozik az hogy az ember az ismeri az összes tájszólást
 Miska: majdnem, majdnem. na Magyarországon mindig mondtam a szögedit, alföldit, szögedit, hódmezővásárhelyit, az öt, a dunántúlit-

Esimerkki 5.

- Miska: --- néha most ha itthon például itthon ha megyünk a kutyákkal meg valamikor néha meg fáradt is vagyok és a nejem rámszól hogy (.) aszondja hogy ez nem úgy van hogy ezt régen nem úgy mondtad
 Boglárka: aha megváltozott a (.) nyelvhasználatod
 Miska: öö megváltozott, mert én úgy érzem hogy nagy- nem olyan nagy jelentősége van annak hogy hogy mondom
 Boglárka: ühüm
 Miska: igen úgyhogy.
 Boglárka: tehát kicsit igénytelenebb lettél [NAURAEN]
 Miska: már most hogy igen. hát, igen (.) igen.
 Boglárka: tudsz rá példát mondani hogy milyen- tehát a szókincsedben jelentkezik ez
 Miska: most nem jut eszembe (.) de ilyen ilyen érdekességek mm példát most nem tudok rámondani most hirtelen nem ugrik be de [MIETTII] nagyon kicsit kicsin múlik
 Boglárka: értem értem.

Miska: például olyan ehhez hasonlóak hogy [HUOKAISEE] engemet emm engemet nem minua ei öö arvostella, minua ei arvosteta. ilyen dolgokba.

Esimerkki 6.

--- ővelük [finnországi magyarokkal] általában- de velük az a baj a legtöbb azok akiket ismerek is hogy minél idősebbek lesznek szóval keverik a két nyelvet (.) de olyat nem szabad csinálni. nem szabad csinálni, inkább ne használjunk olyan szót ami- nem nem szabad két nyelvet keverni úgyhogy mer abba nem jó se a új generációnak a tanításával kapcsolatba se a egymás közötti beszédre

Esimerkki 9.

Boglárka: --- és milyen más nyelveket tanultál

Miska: hát úgy, ezt úgy mondták annak idején, mert nem volt szabad (.) kertek alatt németül (.)

Boglárka: mit értesz azon, hogy a kertek alatt németül

Miska: úgy hogy úgy hogy nem volt szabad akkor, mert az orosz volt a kötelező és akkor édesanyámék elküldtek, mert ugyanaz az orosz tanárnő aki nekünk volt ez ez ez osztrák származású volt és hogy érvényesüljön ő ő oroszul megtanult, lerakta az orosz ő (,) ő tanári diplomáját. nap közben az iskolában oroszul tanul-,tanított, este este meg pedig bennünket németül.

Esimerkki 10.

[kétnyelvű az] aki mindkét mindkét nyelven mm hogy mondjam el tud igazodni de legalább egyik nyelvet írja is és olvassa is